

بررسی تأثیرات استفاده از اینترنت بر نسبی‌نگری هنجاری و جهانی‌نگری دانشجویان دانشگاه تبریز

حسین گدازگر
علیمراد موسی‌پور

چکیده

این مقاله به بررسی تأثیرات استفاده از اینترنت بر دیدگاه جهانی‌نگری و نسبی‌نگری هنجاری دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه تبریز می‌پردازد. در پژوهشی که مبنای این مقاله است از روش تحقیق پیمایشی استفاده شده و داده‌های مورد استفاده از طریق پرسشنامه محقق‌ساخته جمع‌آوری شده است. نمونه آماری مورد مطالعه شامل ۲۸۳ نفر از دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری دانشگاه تبریز در رشته‌های مختلف تحصیلی است. یافته‌های این مقاله تأثیرات استفاده از اینترنت بر نسبی‌نگری هنجاری دانشجویان مورد مطالعه را مورد تأیید قرار داده، اما بین دیدگاه جهانی‌نگری دانشجویان کاربر و غیرکاربر تفاوت معناداری مشاهده نشده است. همچنین بین افراد مورد مطالعه با وجود تفاوت در جنسیت، سطح تحصیلات، قومیت و تأهل، میزان استفاده از اینترنت تفاوت معناداری نشان نمی‌دهد.

کلید واژه‌ها: اینترنت، نسبی‌نگری هنجاری و جهانی‌نگری.

پژوهشگاه مقدمه
پرتال جامع علوم انسانی

۱. اهمیت تحقیق

استفاده از تکنولوژی‌های اطلاعاتی و ارتباطی (اینترنت) در ابعاد مختلف جامعه بالاخص مجامع دانشگاهی به‌طور فزاینده‌ای افزایش یافته است و در چند سالی که از کاربرد این پدیده مدرن در دانشگاه‌ها می‌گذرد روز به روز بر جمع استفاده‌کنندگان و مشتاقان آن افزوده می‌شود.

اینترنت مجموعه پیچیده‌ای از شبکه‌های کوچکتر است که با یکدیگر تبادل اطلاعات دارند و مخزنی عظیم و پویا از اطلاعات خوب و بد، زشت و زیبا، اخلاقی و غیراخلاقی را در خود دارد که با اتصال به این

شبکه می‌توان با دیگران رابطه برقرار کرد، از اطلاعات و اخبار علمی و فنی، سیاسی، ادبی، تاریخی و... موجود در سایت‌های گوناگون آن بهره‌مند شد و به درون اوراق غیرقابل دسترس‌ترین کتاب‌ها نفوذ کرد؛ فیلم و نوار ویدیویی مورد علاقه خود را تماشا کرد؛ برای عده بسیاری در زمانی کوتاه نامه ارسال کرد؛ فعالیت علمی و پژوهشی انجام داد و به آموزش خود و دیگران در رشته‌های مختلف پرداخت (فرنه، ۱۳۷۹: ۸۲).

در بعد فرهنگی، کنش ارتباطی که میان کاربران و تولیدکنندگان و توزیع‌کنندگان اطلاعات، در شبکه اینترنت صورت می‌گیرد، از جنبه جامعه‌شناسی کاربردی، نشانه نوعی فرایند جامعه‌پذیری است، زیرا که این خدمات و استفاده از آنها توسط کاربران، آنان را از لحاظ نظام ارزشی و هنجاری تحت تأثیر قرار می‌دهد. این موضوع اهمیت مطالعات گسترده در این زمینه را نشان می‌دهد، به طوری که بسیاری از اندیشمندان همانند مک کلور،^۱ تافلر^۲ لال^۳ و گیدنز^۴ بر ضرورت انجام مطالعاتی در زمینه تأثیرات این پدیده مدرن اطلاعاتی و ارتباطی تأکید داشته‌اند.

تأثیرات انکارناپذیر شبکه اینترنت بر جامعه، بالاخص جنبه ارتباطی و ترابلی آن که به تمامی ابعاد زندگی علمی و اجتماعی بشر تسری یافته است، از دیدگاه جامعه‌شناسی ماهیتی اجتماعی دارد و به همین منظور بررسی این پدیده از دیدگاه جامعه‌شناسی به دلایل زیر اهمیت دارد:

الف: رشد سریع این رسانه فرصت‌های جدیدی را در اختیار دانشگاهیان و جامعه‌شناسان قرار داده است تا به بررسی تأثیرات فرصت‌های عرضه‌شده اینترنت در میان کاربران بپردازند و تئوری‌های خود را در این زمینه بیازمایند.

ب- اینترنت یک رسانه بی‌همتا است؛ زیرا دو مدل ارتباط (تعامل دو جانبه، انتشار اطلاعات، جستجوی منابع شخصی، بحث گروهی، تعامل شخص و ماشین) را با انواع متفاوتی از قابلیت‌ها (متن، ویدیو، دیداری - شنیداری) در یک رسانه به هم مرتبط ساخته و این بی‌همتایی و تأثیرگذاری، اهمیت مطالعه آن را از دیدگاه جامعه‌شناسی دو چندان می‌سازد.

ج- اینترنت باعث تشویق بیشتر جامعه‌شناسی برای مشارکت فعالانه در چنین تحقیقاتی است.

1. McClver
2. Toffler
3. Lull
4. Giddens

۲. بیان مسئله تحقیق

امروزه استفاده از تکنولوژی‌های ارتباطی و اطلاعاتی بالاخص پدیده اینترنت، به عنوان ابزاری ضروری و مورد نیاز همانند تلویزیون و تلفن، در جوامع مختلف اهمیت یافته و در تمامی ابعاد زندگی علمی و اجتماعی مردم رسوخ کرده است. اینترنت به عنوان نمود تکامل یافته تکنولوژی‌های ارتباطی و اطلاعاتی، «شبکه‌ای الکترونیکی است که مردم و اطلاعات را از طریق کامپیوتر به همدیگر متصل می‌کند و به اشخاص اجازه ارتباط شخص به شخص و بازیابی اطلاعات را می‌دهد» (DiMaggio & et، ۲۰۰۱: ۳۰۷).

امروزه دانشجویان از شبکه اینترنت به عنوان یک ابرپایگاه اطلاعاتی و اطلاع‌رسانی، به انحاء مختلف از قبیل دستیابی به منابع، اطلاعات و یافته‌های علمی و پژوهشی مورد نیاز یا نشر آثار علمی خود؛ برای کسب خیر از مسائل و رویدادهای اجتماعی، فرهنگی و سیاسی و نهایتاً برای برقراری ارتباط دوستانه و بین شخصی و یا در شکل گسترده‌تر، شرکت در گروه‌های خبری و نیز گروه‌های بحث الکترونیک استفاده می‌کنند.

در پژوهش حاضر سعی شده تا با استفاده از نظریات جامعه‌شناسی و بهره‌گیری از یافته‌های تحقیقاتی اندیشمندان، به بررسی تأثیرات اینترنت بر احساس تعلق و همگرایی دانشجویان کاربرد نسبت به دیگر جوامع و تأثیرات اینترنت بر نسبی‌نگری هنجاری پرداخته شود و هدف آن بوده که مشخص شود، آیا ممکن است تحت تأثیر استفاده از اینترنت، دیدگاه کاربرانی که از اینترنت بیشتر در ابعاد غیر علمی استفاده می‌کنند، نسبت به هنجارهای اجتماعی جوامع خودی و غیر خودی متفاوت از غیر کاربران باشد یا نه؟ با توجه به این که در این مورد تحقیقی صورت نگرفته، برای تبیین مسئله از نظریات ساختاربندی گیدنز و نظریه ارتباطی تامپسون و جمیزلال و دائل لرنر استفاده شده است. بنابراین بررسی تأثیرات اینترنت بر «احساس جهان‌وطنی» و «نسبی‌نگری هنجاری» در محیط آموزشی دانشگاه تبریز پرسش آغازین این پژوهش است.

۳. اهداف تحقیق

مسائل مورد بررسی در این پژوهش عبارتند از:

۱. اینترنت تا چه حد بر دیدگاه دانشجویان نسبت به جوامع دیگر از لحاظ احساس همدلی و تعلق به یک جهان مشترک (جهان‌وطنی) مؤثر است؟

۲. آیا استفاده از اینترنت بر دیدگاه دانشجویان نسبت به هنجارهای اجتماعی جوامع دیگر (از نظر نسبی‌نگری و مطلق‌نگری) مؤثر است؟

چهار چوب نظری

دانیل بل^۱

دانیل بل نظریه‌پرداز انتشار گرای^۲ آمریکایی، اولین جامعه‌شناسی بود که در مورد جامعه اطلاعاتی مطلب نوشت. او نقش تعیین‌کننده‌ای برای تکنولوژی اطلاعات در صحنه اجتماعی جوامع آینده پیش‌بینی می‌کرد و «جامعه اطلاعاتی آینده را مانند نوعی تشکل اجتماعی قوی و در عین حال برخوردار از توسعه همگون می‌دید که حول تکنولوژی ارتباطات و اطلاعات متحرک تمرکز یافته است» (فرنه، ۱۳۷۹: ۶۷). بل عقیده داشت که در جوامع مبتنی بر تکنولوژی ارتباطات و اطلاعات، رسانه‌ها به شکل کارآمدی در تغییرات جامعه دخالت دارند، به طوری که «در حیطه فرهنگ، تغییر جهتی از اخلاق کار به سوی تأکید بر سبک زندگی آزادانه‌تر و خوش‌گذران‌تر وجود دارد، و مردم در نوآوری و کار و زندگی شخصی خود آزادترند» (گیدنز، ۱۳۷۴: ۶۹۸).

مانوئل کاستلز^۳

کاستلز (۱۹۹۵) در کتاب *عصر اطلاعات (اقتصاد، جامعه و فرهنگ)* چنین آورده است: «تکنولوژی‌های جدید اطلاعات، با تغییر فرایند پردازش اطلاعات، همه پهنه‌های فعالیت انسان‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهند و امکان برقراری رابطه پایان‌ناپذیر میان پهنه‌های مختلف و نیز بین عناصر و کارگزاران این فعالیت‌ها را فراهم می‌سازند» (کاستلز، ۱۳۸۰: ۱۰۳). به گفته وی مهم‌ترین تأثیر فرهنگی ارتباط رایانه‌ای، تقویت شبکه‌های اجتماعی - که تسلط فرهنگی دارند - و افزایش حالت کلان‌شهری و جهانی‌شدن شبکه‌های اجتماعی است. به زعم او ارتباط رایانه‌ای می‌تواند به طور قدرتمندی در تقویت انسجام اجتماعی نخبگان جهان‌شهری مؤثر باشد و از معنای فرهنگ جهانی و از گردش سریع پیام‌های نخبگان در کلان‌شهر حمایت کند (همان: ۴۲۲). در مورد اثرات ارتباطی تکنولوژی‌های جدید ارتباطی و اطلاعاتی، کاستلز می‌گوید: «هنوز مشخص نیست که در این

1. Daniel Bell
2. diffusionist theorist
3. Manuel Castells

شبکه‌های الکترونیکی چه مقدار معاشرت‌های اجتماعی ایجاد می‌شود و تأثیرات فرهنگی این نوع جدید معاشرت‌های اجتماعی چیست» (همان ۲۰: ۴۲). او عقیده دارد که به دلیل تازگی چندرسانه‌ای‌ها، ارزیابی تأثیرات آنها بر فرهنگ جامعه دشوار است و تنها می‌توان گفت که به راستی تحولات بنیادی در راه است، با این وجود شواهد تجربی پراکنده و تفسیر آگاهانه از اجزاء مختلف شبکه‌های ارتباطی جدید، مبنایی برای طرح فرضیاتی درباره گرایش‌های اجتماعی و فرهنگی نوظهور است (همان: ۲۷: ۴۲).

جرج نحاس

نحاس در کتاب خود تحت عنوان جهانی‌شدن، انسان‌شناسی و آزادی در تربیت می‌گوید: «فناوری‌های جدید ارتباطی و اطلاعاتی به انتقال داده‌ها و تخصص‌ها کمک می‌کنند، و این امر جهان را به سمت ائتلاف بیشتر می‌برد و به نوعی جهانی‌شدن منجر می‌شود؛ به علاوه پیشرفت ابزار گونه فناوری با انتقال تازه‌ترین دستاوردهای فرهنگی در همه کشورهای جهان، فضای جدید و مشابهی را پدید آورده است» (نحاس، ۱۳۷۹: ۵۲). ظرفیت‌های ایجادشده در عرصه ارتباطات و اطلاعات و رشد چشمگیر تعاملات فراقومی و فراملی توسط تکنولوژی اطلاعات به جایی رسیده است که سخن گفتن درباره مرزهای ملی و قومی به مفهوم رایج آن دشوار است. تکنولوژی ارتباطی و اطلاعاتی که به فرایند جهانی‌شدن شکل می‌دهد، یک ظرفیت و توانمندی است که همه افراد با کمک آن می‌توانند ضمن تعامل با دیگران در دور و نزدیک، نقش خود را در ساختن فرهنگ جهانی آینده ایفا کنند و خود را بر مبنای دیدگاه‌ها و گفته‌های دیگران به نقد بکشند (همان).

جیمز لال^۱

در مورد اثرات تکنولوژی‌های ارتباطی و اطلاعاتی بر تعامل افراد جوامع مختلف با همدیگر، جیمز لال (۱۹۹۵) معتقد است که رسانه‌های دیداری و شنیداری نه تنها موجب بازاندیشی و سازماندهی دوباره زمان و مکان شده‌اند، بلکه بر چگونگی دریافت و سازماندهی و بهره‌گیری ما از گستره‌های زیستی و نیز تعامل ما با دیگر ساکنین این گستره‌ها اثر می‌گذارند و در شرایط زندگی روزمره است که عرضه‌داشت اشکال احساس برانگیز مدرن ارتباطات، موقعیت‌هایی را پدید می‌آورد که مردم در آنها جهان زیستی خود را گاه از پایه دگرگون می‌کنند (لال، ۱۳۷۹: ۴۰). لال بر تأثیر رسانه‌ها بر کنش‌های روزمره و تصورات از زمان، مکان و

فضا در ملت‌ها و فرهنگ‌ها تأکید کرده و معتقد است که تحت تأثیر رسانه‌ها تعامل افراد جوامع مختلف با یکدیگر دگرگون می‌شود؛ به علاوه در دسترس بودن رسانه‌ها سبب گسترش ارزش‌ها و کنش‌های فرهنگی ویژه‌ای در بین جوامع بشری می‌گردد.

نظریه گیدنز^۱

گیدنز (۱۹۸۹) می‌گوید: «ممکن است ما به سوی نظامی فراصنعتی در حرکت باشیم یا نباشیم، اما چنین می‌نماید که در دورانی از دگرگونی اجتماعی زندگی می‌کنیم» (گیدنز، ۱۳۷۴: ۷۰۳). ابعاد این دگرگونی به زعم تئوری‌پردازان جامعه فراصنعتی عبارت است از:

۱. آهنگ فوق‌العاده سریع نوآوری تکنولوژی، همراه با تأثیرات تکنولوژی اطلاعات؛
۲. درگیری فزاینده همه جوامع، بالاخص جوامع صنعتی در شبکه به هم پیچیده ارتباطات جهانی؛
۳. تحولات عمده در درون حوزه‌های خانوادگی و فرهنگی همراه با تغییرات در روابط جنسیت (همان).

تئوری ساختاربندی گیدنز

به منظور بهره‌گیری بهتر از نظریه ساختاربندی گیدنز به تشریح ابعاد مورد نظر از آن در این پژوهش پرداخته شده است. در تئوری ساختاربندی، الگوهای روابط اجتماعی در زمان و مکان بازتولید می‌شوند و دگرگونی می‌یابند، ساختار به خودی خود در زمان و مکان وجود ندارد. در این تئوری ساختار (عوامل و راهنمون‌های باورشناسانه و فرهنگی چیره) و کنش‌ورزی انسان (اراده انسانی، آفرینشگری و فراروندگی) در تعامل با هم بوده و در شکل‌گیری همدیگر مؤثرند و به هیچ وجه نمی‌توان گفت که ساختار کنش را تعیین می‌کند و یا برعکس. بنابراین تعریف بازیگران اجتماعی با توجه به شرایط و موقعیت فرهنگی خود در ارتباط با دیگران از پیام رسانه‌ها تأثیر می‌پذیرند.

یکی از مدعاهای عمده بینش ساختاربندی این است که کنش‌های نظام اجتماعی قهری نیستند که افراد را به رفتارهای ویژه‌ای وادارند، بنابراین افراد در انتخاب و اعمال کنش خود علی‌رغم تأثیرپذیری از ساختارها، مختار و آزادند.

تئوری ارتباطی تامپسون

جان بروکشایر تامپسون^۱ صاحب‌اندیشه و تئوریسین در زمینه رسانه‌ها و اثرات آنهاست. به نظر تامپسون^۲ گسترش و پیشرفت رسانه‌های ارتباطی علاوه بر «تغییر درک مردم از مکان و گذشته آن، روی حس تعلق افراد - یعنی درک افراد از گروه‌ها و جماعاتی که احساس می‌کنند به آنها تعلق دارند- نیز تأثیر گذاشته است» (تامپسون، ۱۳۷۹: ۵۱). حس متعلق بودن تا حدی از احساس سهم‌بودن در یک تاریخ مشترک و محل مشترک و مسیر زمانی و مکانی مشترک ناشی می‌شود، اما همچنان که درک ما از گذشته به حد روزافزونی به شکل‌های نمادین رسانه‌ای شده بستگی پیدا می‌کند؛ همان‌طور احساس ما از جهان و جایگاه ما در جهان به حد روزافزونی توسط محصولات رسانه‌ای شده تغذیه می‌گردد. احساس ما نسبت به گروه‌ها و جوامعی که منشأ مشترک، مسیری مشترک از زمان و مکان و سرنوشتی مشترک را با آنها سهم هستیم نیز تغییر می‌یابد. احساس می‌کنیم به گروه‌ها و جوامعی تعلق داریم که بخشی از آنها توسط رسانه‌ها تشکیل شده است (همان). بنابراین رسانه‌های فنی می‌توانند شکل‌های نمادین (اطلاعات) را در زمان و مکان گسترش دهند، با این عملکرد ابعاد زمانی و مکانی زندگی اجتماعی تغییر می‌یابد. تامپسون بر این نظر است که «بیشتر رسانه‌های ارتباطی و اطلاعاتی به آگاهی روزافزونی نسبت به وابستگی‌های متقابل میان افراد بشری دامن زده‌اند و حس مسؤولیتی، اگر چه شکننده را نسبت به دنیایی که متعلق به همه بشریت است و برای جهانیان محل سکونت و میراث همگان است پرورش داده‌اند» (همان: ۳۷۵).

دانیل لرنر^۲

رسانه‌های ارتباطی و اطلاعاتی با اشاعه اخبار و اطلاعات متنوع از سرتاسر جهان هستی سبب آشنایی مخاطبان با تفاوت‌ها و تنوعات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی می‌شوند و میزان و ظرفیت پذیرش و تحمل تفاوتها را در افراد افزایش می‌دهند. در این مورد دانیل لرنر (۱۹۵۰) عقیده دارد که انسان با قرار گرفتن در معرض رسانه‌ها بازتر، فراگیرتر و نامحدودتر می‌شود و کمتر تحت تأثیر فشار سابقه‌های سنت قرار می‌گیرد و در برابر آزمایش‌ها و جستجو برای امکانات تازه و پذیرش شیوه‌های جدید زندگی بازتر می‌شود» (به نقل از تامپسون، ۱۳۷۹: ۲۶۷).

او توجه انسان را به بعضی از راه‌هایی جلب می‌کند که در آنها با ایجاد شبکه‌های جدید ارتباطی، شکل‌های سستی قدرت و اقتدار ممکن است به چالش کشیده شوند. در این زمینه لرنر می‌گوید: «رسانه‌ها در جوامع مدرن، مجموعه گسترده‌ای از تجارب را در اختیار انسان قرار می‌دهند که بدون وجود آنها در اختیارشان قرار نمی‌گرفت و به این دلیل که تجربه رسانه‌ای تجربه‌ای نیابتی است و قدرت تخیل انسان را پرورش می‌دهد، انسان به نحو روزافزونی قادر به دیدن خویش در جایی دیگر می‌شود؛ در یک موقعیت جدید که ممکن است به شدت با موقعیت خود او فرق داشته باشد و به تدریج خشکی و انعطاف‌ناپذیری راه‌های سنتی زندگی شروع به فروپاشیدن می‌کنند. او برای توصیف توانایی تصور خود در جایی دیگر که با استفاده از رسانه‌ها میسر می‌شود، واژه «همدلی» را به کار می‌برد و این توانایی را به عنوان ویژگی اصلی زندگی اجتماعی مدرن به شمار می‌آورد. با ایجاد همدلی، انسان فراگیرتر، مشتاق‌تر و بازتر می‌شود، انسان همدل، می‌تواند دنیایی را فراتر از محل سکونت خود خیال کند» (همان).

«مک لوهان، عامل اساسی تحول در نظام‌های ارتباطی را، پخش اطلاعات و پیام‌ها می‌داند. وی عقیده دارد که «رسانه‌ها بر شکل‌های جامعه‌پذیری افراد مؤثرند و به شیوه فعالیت و روابط انسانها شکل می‌دهند و درجات آن را تعیین می‌کنند» (کازنو، ۱۳۶۴: ۲۷). همچنین او می‌گوید که: «تحت تأثیر وسایل ارتباطی الکترونیکی، احساس زندگی اجتماعی زیر و رو شده و تمامی مظاهر فرهنگ انسانی در حال دگرگونی است و در نتیجه تأثیر این وسایل ارتباطی، جهان سرانجام به یک دهکده جهانی مبدل خواهد شد» (معمد نژاد، ۱۳۷۹: ۱۸).

جمع‌بندی نظریات مطرح شده

نظریاتی که به عنوان نظریات تبیین‌کننده ذکر شدند، هر یک جوانب و ابعاد متفاوتی از تأثیرات تکنولوژی‌های ارتباطی و اطلاعاتی را به عنوان یک وسیله ارتباطی و اطلاعاتی مطرح و تبیین می‌کنند. به منظور تبیین تأثیرات اینترنت می‌توان با توجه به هر یک از نظریه‌های مطرح شده در بالا، به نحوی از آنها تأثیرگذار بودن تکنولوژی‌های ارتباطی و اطلاعاتی بر حیات اجتماعی بشر را مورد مذاقه قرار داد، با این وجود چنین می‌توان قیاس کرد که گسترش استفاده از تکنولوژی‌های ارتباطی و اطلاعاتی سبب اشاعه و گسترش مظاهر فرهنگ جوامع مختلف بر یکدیگر شده است و این امر سبب شده است تا بسترهای فرهنگی جوامع (بالاخص در بین نسل جوان این جوامع) انعطاف‌پذیرتر و پذیرا تر گردد و زمینه‌های پذیرش و احترام و

تعامل متقابل میان عناصر فرهنگ ملل از طریق این تکنولوژی‌ها مهیا گردد. به علاوه با بیشتر شدن تعاملات فرهنگی بین کنشگران اجتماعی جوامع مختلف، احساس نزدیکی و وجه‌مشرک داشتن با همدیگر به عنوان هموعانی که دارای ایده‌ها، عقاید و منافع مشترک در جهان هستی هستند، بیش از پیش شکل می‌گیرد.

شاهد این مدعا راهیمایی‌های ضد جنگ در کل جهان در زمان جنگ عراق و امریکا بود. در این مورد نقش تکنولوژی اطلاعاتی و ارتباطی اینترنت از چند جهت دارای اهمیت بود. در وهله اول اخبار و اطلاعاتی که از این مجرا انتشار می‌یافت، غیررسمی و کنترل‌ناشده بود که این موضوع میزان اعتماد مخاطبین را بیشتر جلب می‌کرد. در وهله دوم این کسانی که اخبار و اطلاعات را از طریق اینترنت انتشار می‌دهند، خیل عظیمی از کنشگران اجتماعی هستند که بدون هیچ چشم‌داشت و ترس از منافع شخص فقط به منظور برقراری ارتباط و اشاعه واقعیات مورد مشاهده خود به دیگر هموعان از اینترنت استفاده می‌کنند و این نشانگر گسترش احساس هموایی و همدلی در بین مردم کل جهان است. و امروزه شاهد ضعیف شدن احساسات بومی‌گرایی و محلی‌نگری نسبت به احساسات جهان‌نگری و جهان‌اندیشی هستیم.

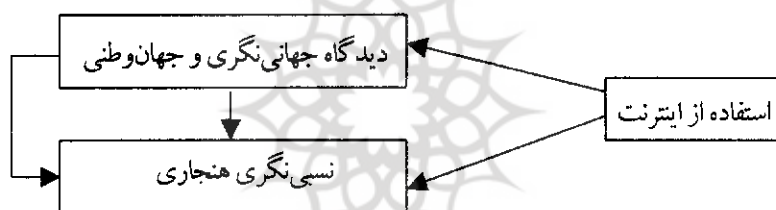
ساختار سیاسی کشورها که با توجه به اهداف و اغراض خاص آنها شکل می‌گیرد، به طور مستقیم و غیرمستقیم بر نگرش‌ها و دیدگاه‌ها و حتی بر نحوه و نوع ارتباط مردمان آنها با همدیگر مؤثر است، اما در مقابل مردمان به عنوان کنشگران اجتماعی گاهی بر خلاف محدودیت‌هایی که ساختار اجتماعی و سیاسی جامعه بر آنان اعمال می‌کند، از ساختارها درمی‌گذرند و عکس ساختار سیاسی جامعه و مطابق با عقاید و احساسات کلی حاکم بر جهان بشری کنش انجام می‌دهند، که این امر تا حد قابل توجهی تحت تاثیر تکنولوژی‌های ارتباطی و اطلاعاتی است و علی‌رغم خواست سیاست‌مداران بعضی از دول احساسات و عقاید مردمان نسبت به همدیگر در جوامع مختلف در حال نزدیک شدن است به طوری که احساس بیگانه‌بودن و متفاوت بودن جای خود را به احساس همدلی و اشتراک داده و نوعی نسبی‌نگری نسبت به هنجارها، که زمانی در خیلی از جوامع لایتغیر بودن در حال شکل‌گیری است و سعی بر آن است تا با ایجاد همدلی و تفاهم، هر شخص و ملتی را از زاویه دید خود آن شخص و ملت مشاهده و درک نمایند.

حال با وجود تئوری‌هایی که از کاستلز، نحاس، گیدنز، لرنر، تامپسون و مک‌لوهان مطرح گردید، یک مدل ترکیبی ایجاد و به بررسی تأثیرات اینترنت بر جنبه‌های فرهنگی دانشجویان پرداخته شده است. این مدل برای تبیین مسایل زیر طراحی شده است:

۱. تحت تأثیر استفاده از تکنولوژی‌های ارتباطی و اطلاعاتی تا چه حد دیدگاه‌های دانشجویان کاربر اینترنت نسبت به پذیرش عناصر فرهنگ دیگر ملل و جوامع پذیراتر و یا به بیان دیگر نسبی‌نگرتر شده است؟
۲. استفاده از تکنولوژی‌های ارتباطی و اطلاعاتی تا چه حد بر دیدگاه جهانی‌نگری و جهان‌وطنی دانشجویان مؤثر است و احساس تعلق آنان را نسبت به مردمان دیگر جوامع برانگیخته است؟

فرضیات تحقیق با توجه به چهارچوب نظری مطرح‌شده

۱. به نظر می‌رسد بین میزان استفاده از اینترنت و میزان نسبی‌نگری هنجاری دانشجویان همبستگی وجود دارد.
۲. به نظر می‌رسد بین میزان استفاده از اینترنت و میزان جهانی‌نگری (احساس جهان‌وطنی) دانشجویان همبستگی وجود دارد.

نمودار ۱- مدل تحلیلی تأثیرات اینترنت

تعریف و اندازه‌گیری شاخص‌های پژوهش

۱. اندازه‌گیری متغیر مستقل: میزان استفاده از اینترنت

متغیر مستقل و پیش‌بینی‌کننده در این پژوهش شامل میزان استفاده از شبکه اینترنت و خدمات جانبی آن اعم از جستجو، پست الکترونیک، گروه‌های خبری، تله‌نت و انتقال فایل می‌باشد.

برای سنجش متغیر مستقل از چهار سؤال که شامل میزان استفاده از اینترنت و میزان استفاده از ایمیل می‌شوند استفاده شده است؛ که پاسخگو با پاسخگویی به هر سؤال با سطح سنجش کسری، میزان استفاده خود را از اینترنت و ایمیل ابراز می‌نماید. برای مشخص کردن ابعاد متغیر مستقل از تحلیل عاملی اکتشافی و تحلیل روابی استفاده شد. نتایج مربوط به تحلیل عاملی گویه‌های مربوط به متغیر مستقل، حاکی از این واقعیت است که متغیر مستقل دارای یک بعد است. به این معنی که چهار سؤالی که برای اندازه‌گیری میزان استفاده از اینترنت به کار

برده شده‌اند، در یک عامل نهفته تعریف شده‌اند. و این عامل ۳۱، ۶۷ درصد کل تغییرات متغیرها را تبیین می‌کند. به علاوه «اسکری پلات»^۱ مربوط به متغیر مستقل، یک عامل با مقدار ویژه بالاتر از یک را نشان می‌دهد. علاوه بر تحلیل عاملی، روش تحلیل روایی^۲ گویه‌های موجود در این عامل، بر اساس روش «پایداری درونی» و با استفاده از تحلیل روایی «آلفای کرونباخ»^۳ صورت گرفته است. مقدار این ضریب ۰/۷۷۱۴ می‌باشد که نشان می‌دهد پایانی درونی این گویه در حد مطلوب است.

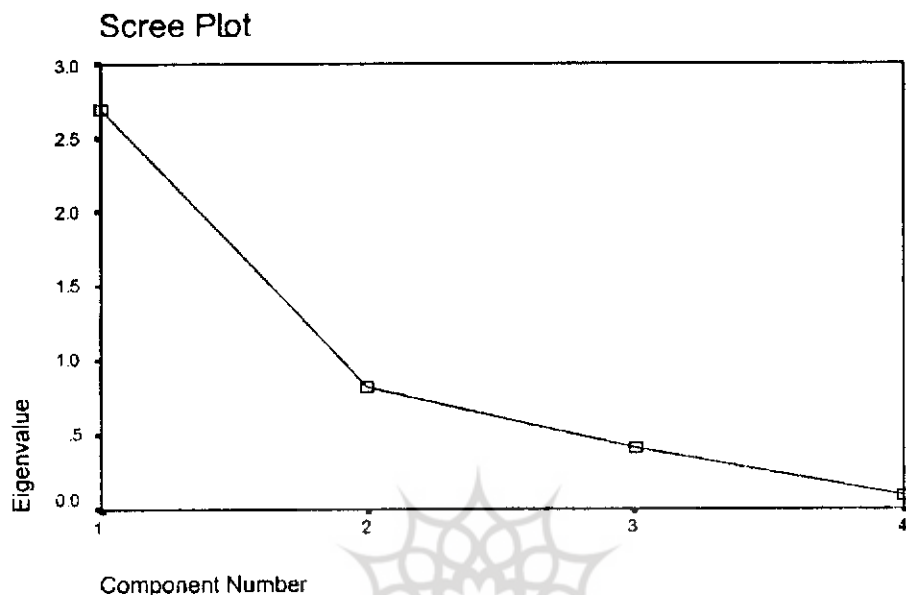
جدول ۱ نتایج مربوط به تحلیل عاملی و تحلیل روایی متغیر مستقل را نشان می‌دهد:

جدول ۱- نتایج تحلیل عاملی و تحلیل روایی مربوط به متغیر مستقل

عامل‌ها	عناوین عامل‌ها	گویه‌ها و سؤالات	بار عاملی	مقدار ویژه	درصد واریانس تعیین شده	ضریب روایی مقیاس
عامل اول	اینترنت	به طور متوسط در طول یک هفته چند ساعت از اینترنت استفاده می‌کنید؟	۰/۸۰۱			
		در طول یک ماه به طور متوسط چند بار از طریق پست الکترونیک پیام ارسال یا دریافت می‌کنید؟	۰/۶۷۴			
		حدوداً چند درصد از مراجع و مقالات خود را از اینترنت می‌گیرید؟	۰/۸۸۹	۲،۶۹۳	۶۷،۳۱۶	۰/۷۷۱۴
		درصد کسب منابع از اینترنت	۰/۸۹۷			
Determinant= 8/016 E-02 Alpha= 0/714 Kaiser- Meyer- Olkin Measure of sampling Adequace= 0/714 Bartlett test of sphericity= 706.537 Significance= 000						

نمودار ۲ اسکری پلات مربوط به تحلیل عاملی سؤالات «استفاده از اینترنت» است که تعداد عوامل را نشان می‌دهد. نمودار تنها یک عامل با مقدار ویژه بیشتر از یک (۲،۶۹۳) را نشان می‌دهد.

1. scree plot
2. reliability analysis
3. cronbach alpha

نمودار ۲- اسکری پلات تحلیل عاملی سؤالات استفاده از اینترنت

۲. اندازه‌گیری متغیرهای وابسته

۱-۲. نسبی‌نگری هنجاری:

منظور از این شاخص آن است که آیا کاربرانی که بیشتر از اینترنت استفاده می‌کنند در مقایسه با دیگران در ارتباط با عناصر هنجاری دیگر کشورها دیدگاه متفاوتی دارند؟ آیا نسبت به عناصر هنجاری دیگر ملل دیدگاهی منعطف‌تر و پذیراتر دارند و هنجارها را نسبی تلقی می‌نمایند؟

۲-۲. جهان‌نگری (احساس جهان‌وطنی):

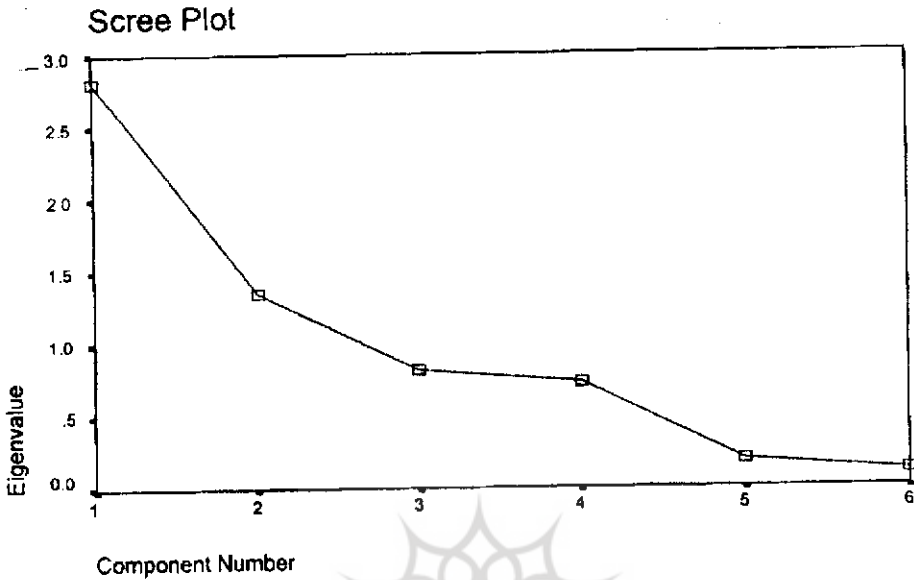
منظور از این شاخص بررسی میزان احساس مشترک و همدلی نسبت به مردمان دیگر جوامع است. آیا همان‌طور که هومنز به این نتیجه رسید که هرچه کنش متقابل بین افراد بیشتر باشد، علاقه آنها به همدیگر بیشتر می‌شود و در نتیجه یک نوع احساس مشترک به وجود می‌آید، اینترنت به عنوان یکی از عوامل معرفی‌اشاعه عناصر دیگر جوامع و ایجاد تعامل، در گسترش احساس تعلق و اشتراک دانشجویان نسبت به جوامع دیگر تا چه حد می‌تواند موثر باشد؟

تحلیل عاملی اکتشافی شش گویه که برای اندازه‌گیری شاخص‌های نسبی‌نگری هنجاری با جهان‌نگری و جهان‌وطنی استفاده شده، حاکی از آن است که متغیرها و گویه‌های مورد بررسی دارای دو بعد یا عامل هستند. به علاوه اسکری پلات مربوط به تحلیل عاملی، گویه‌های دو عامل را نشان می‌دهد. این دو عامل استخراج شده ۶۹/۳۴ درصد کل تغییرات متغیرها را تبیین می‌کنند. جدول ۲ نتایج مربوط به تحلیل عاملی و تحلیل روایی دو عامل نسبی‌نگری هنجاری و جهان‌نگری - جهان‌وطنی را نشان می‌دهد.

جدول ۲- تحلیل عاملی و تحلیل روایی گویه‌های مرتبط با نسبی‌نگری هنجاری و احساس تعلق

عامل‌ها	عناوین عامل‌ها	گویه‌ها	بار عاملی	مقدار ویژه عامل	درصد واریانس تعیین شده	ضریب ضریب روایی مقیاس
عامل اول	نسبی‌نگری هنجاری	من از کسانی که از مدل پوشش و سبک آرایش ملل بیگانه استفاده می‌کنند به شدت متنفرم.	۰/۹۲۴	۲/۶۹۲	۴۴/۸۶۸	۰/۹۴۱۶
		من تفاوتی میان دانشجویانی که از مدل پوشش و آرایش بیگانه استفاده می‌کنند با دیگر دانشجویان نمی‌بینم.	۰/۹۵۴			
		من علی‌رغم پایبندی به عناصر فرهنگ خودی، استفاده دیگران را از مدهای فرهنگ بیگانه، مذموم نمی‌دانم.	۰/۹۲۶			
عامل دوم	جهان‌نگری و (جهان‌وطنی)	افراد بشر علی‌رغم تفاوت‌های نژادی مذهبی و ملیتی، باهم برابر و به همدیگر وابسته هستند.	۰/۷۵۶	۱/۴۶۹	۲۴/۴۷۸	۰/۶۴۷۷
		کمک کردن بی‌حساب به کشورهای دیگر دور ریختن ثروت ملی است.	۰/۶۶۳			
		احساس می‌کنم وجه اشتراک زیادی با اکثر مردم دنیا دارم.	۰/۶۵۴			
Determinant= 4.782 E -02 Alpha= 0/7355 Kaiser- Meyer- Olkin measure of sampling adequace= 0/749 Bartlett Test of Sphericity= 833/551 Significance= 000						

نمودار ۳ اسکری پلات مربوط به تحلیل عاملی سوالات نسبی‌نگری هنجاری و احساس تعلق است که تعداد عوامل را نشان می‌دهد. نمودار فوق تنها دو عامل را با مقادیر ویژه بیشتر از ۱ نشان می‌دهد.

نمودار ۳- اسکری پلات تحلیل عاملی سؤالات نسی تگر هنجاری و احساس تعلق

۳. روش شناسی

روش تحقیق

روش مورد استفاده در این تحقیق روش کمی می باشد و با توجه به ماهیت موضوع و مسئله تحقیق از روش پیمایشی^۱ استفاده شده است.

معرفی کلی وسیله اندازه گیری و جمع آوری داده ها

در این پژوهش برای جمع آوری داده های مورد نیاز از پرسشنامه ای کتبی که براساس پایه های نظری و پیشینه پژوهش، تعریف عملیاتی متغیرها و مفاهیم و سطوح اندازه گیری متغیرها، توسعه یافته است، استفاده شده که شامل چند سؤال و چندین گویه است که به صورت طیف لیکرت تدوین شده است.

آزمون مقدماتی وسیله اندازه‌گیری

در پژوهش حاضر قبل از تکثیر نهایی وسیله اندازه‌گیری و جمع‌آوری داده‌ها، این ابزار بر روی پنجاه نفر از دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه تبریز به صورت غیر سیستماتیک آزمون شده و پس از آن، نارسایی‌ها و ابهاماتی که در سؤالات و گویه‌ها به نظر می‌رسید، بازمینی مجدد شده و رفع گردیده‌اند، و بعد از سنجش قابلیت اعتماد گویه‌ها از طریق روش آلفای کرونباخ و با نرم‌افزار SPSS، و تأیید مقدراری آلفای به دست آمده (که در جداول بالا ذکر شدند)، پرسشنامه نهایی برای جمع‌آوری داده‌ها تکثیر شده است.

جامعه آماری

جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشکده‌های دانشگاه تبریز است که در پایان نیمسال اول سال تحصیلی ۸۲-۸۱، جمعاً ۱۰۴۸ دانشجو در دوره‌های تحصیلات تکمیلی تبریز مشغول تحصیل بوده‌اند.

روش نمونه‌گیری - برآورد حجم نمونه

در تحقیق حاضر از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای نسبی استفاده شد، در نمونه‌گیری طبقه‌ای بر اساس اطلاعات موجود، جمعیت (۱۰۴۸ نفری) بر اساس دانشکده‌ها به چند زیرجمعیت (n_1, n_2, n_3, n_4, n_5) تقسیم شدند که این زیرجمعیت‌ها از تجانس و همگنی درونی بالایی برخوردار هستند. سپس از داخل این زیرجمعیت‌ها، نمونه‌ها به شکل تصادفی ساده، طوری انتخاب شدند که مجموع زیرنمونه‌ها برابر با n شد: یعنی

$$n = n_1 + n_2 + n_3 + \dots + n_h \quad \text{در تعیین حجم نمونه از فرمول } n = \frac{NT^2 S^2}{Nd^2 + t^2 S^2} \text{ استفاده شد.}$$

S^2 در این پژوهش برابر ۳۵/۴۶ است. بر اساس فرمول فوق، حجم نمونه ۲۵۹ نفر برآورد شد.

بر این اساس نمونه ۲۵۹ نفری از جمعیت ۱۰۴۸ نفری دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری دانشگاه تبریز با دقت احتمالی مطلوب ۰/۴۱۲۱ و ضریب اطمینان ۹۵/۰ یک نمونه طبیعی از جمعیت مذکور می‌باشد و نتایج حاصل از این نمونه را می‌توان با کمتر از ۰/۵٪ خطا به جمع مذکور تعمیم داد.

در این پژوهش با احتساب تقریباً ۹ درصد اضافه نمونه، در مجموع ۲۸۳ نفر دانشجویان شاغل به تحصیل در ۹ دانشکده مختلف مورد مطالعه قرار گرفته است. این تعداد ۲۷ درصد از کل جامعه آماری را دربر می‌گیرد و با افزایش این تعداد نمونه احتمال وقوع خطای نوع اول و خطای دوم کاهش می‌یابد (سیگل، ۱۳۷۲: ۱۲). تعداد دانشجویان دکتری در نمونه بر اساس نسبت، باید ۵۷ نفر و تعداد زنان با توجه به نسبت زنان در نمونه، باید ۵۴ نفر باشد که با توجه به افزایش ۹ درصدی نمونه، ۵۸ نفر دکتری و ۵۷ نفر زن در نمونه وجود دارند.

روش‌های آماری تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای تجزیه و تحلیل داده از نرم‌افزار آماری SPSS و روش‌های آماری همبستگی پیرسن، آزمون آو تحلیل واریانس یک‌طرفه استفاده شده است.

یافته‌ها

نتایج جزئی تحقیق

بر اساس نتایج آماره‌های توصیفی تحقیق، ۸۶/۹ درصد دانشجویان مورد مطالعه به اینترنت و خدمات آن دسترسی داشته‌اند، و ۸۵/۸ درصد دانشجویان نمونه از اینترنت و خدمات آن استفاده می‌کرده‌اند. نسبت دسترسی به اینترنت برای زنان نمونه مورد مطالعه ۸۱/۱۷ و برای مردان ۸۹/۲ درصد بوده است. بیشترین میزان استفاده از اینترنت و ایمیل را دانشکده فیزیک و کمترین میزان استفاده را دانشکده علوم انسانی و اجتماعی داشته است.

نتایج تجربی تحقیق

۱. بررسی فرضیه اول: به نظر می‌رسد بین میزان استفاده از اینترنت و میزان جهان‌نگری (احساس جهان‌وطنی) دانشجویان همبستگی وجود دارد.

بر طبق اطلاعات جدول ۳ بین متغیرهای احساس جهان‌وطنی و میزان استفاده از اینترنت، همبستگی خطی وجود ندارد. مقدار r پیرسن ۰/۰۸۸ و معنی‌داری بیش از ۰/۰۵ درصد است، یعنی با افزایش یا کاهش میزان استفاده از اینترنت، میزان احساس جهان‌وطنی افزایش یا کاهش نمی‌یابد.

جدول ۳- ضرایب همبستگی و سطح معنی داری بین متغیرهای میزان استفاده از اینترنت با احساس تعلق

میزان استفاده از اینترنت		متغیرها
۰/۰۸۸	ضریب همبستگی	احساس جهان‌وطنی
۰/۱۴۵	سطح معنی داری	
۲۸۳	فراوانی مشاهدات	

۲. بررسی فرضیه دوم: به نظر می‌رسد بین میزان استفاده از اینترنت و میزان نسیب نگراری هنجاری دانشجویان همبستگی وجود دارد.

بر طبق اطلاعات جدول ۴ بین متغیرهای نسیب نگراری هنجاری و میزان استفاده از اینترنت، همبستگی خطی متوسط به بالا وجود دارد. مقدار T پیرسن ۰/۳۷۸ و معنی داری آن کمتر از ۰/۰۵ درصد است و این واقعیت را می‌رساند که کسانی که بیشتر از اینترنت استفاده نموده‌اند، نسبت به کسانی که کمتر از اینترنت استفاده کرده‌اند، نسبت به هنجارهای اجتماعی جوامع و ملل بیگانه نسیب نگرتر بوده‌اند.

جدول ۴- ضرایب همبستگی و سطح معنی داری

بین متغیرهای میزان استفاده از اینترنت با نسیب نگراری هنجاری

میزان استفاده از اینترنت		متغیرها
۰/۳۷۸	ضریب همبستگی	نسیب نگراری هنجاری
۰/۰۰۰	سطح معنی داری	
۲۸۲	فراوانی مشاهدات	

۳. استفاده از اینترنت و جنسیت

پرسش دیگری که در مورد استفاده از شبکه اینترنت وجود دارد این است که آیا در استفاده از اینترنت بین مردان و زنان دانشجو تفاوت وجود دارد؟ بر اساس اطلاعات جدول مقدار $T=1/586$ و معنی داری آن بیش از ۰/۰۵ است، پس در میزان استفاده از اینترنت در بین زنان و مردان نمونه مورد مطالعه تفاوتی نبوده است.

جدول ۵- آزمون تفاوت میانگین میزان استفاده از اینترنت بر اساس جنسیت

دانشجو	تعداد مشاهدات	میانگین	انحراف معیار	اشتباه معیار	کمیت t	درجه آزادی	سطح معنی دار بودن
مرد	۱۹۴	۳۲/۷۷	۱۵/۲۸	۱/۱۰	۱/۵۸۶	۲۷۳	۰/۱۱۴
زن	۴۵	۲۸/۸۳	۱۳	۱/۹۴			

آزمون یکساختی واریانس‌های لویین $Sig=0/059$ و واریانس‌ها برابرند و از فرض برابری واریانس‌ها استفاده شده است.

۴. استفاده از اینترنت و مقطع تحصیلی

پرسش دیگر این است که آیا در میزان استفاده از اینترنت بین دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری تفاوت وجود دارد؟ بر اساس اطلاعات جدول مقدار $T=2/686$ و معنی داری آن کمتر از ۰/۰۵ است، پس از میزان استفاده از اینترنت در بین دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری تفاوت وجود داشته است.

جدول ۶- آزمون تفاوت میانگین میزان استفاده از اینترنت مقطع تحصیلی ($F=0/841$ و $Sig=0/360$)

دانشجو	تعداد مشاهدات	میانگین	انحراف معیار	اشتباه معیار	کمیت t	درجه آزادی	سطح معنی دار بودن
کارشناس ارشد	۱۸۲	۳۰/۶۰	۱۵/۰۷	۱/۱۲	-۲/۶۸۶	۲۳۷	۰/۰۰۸
دکتری	۵۷	۳۶/۶۱	۱۳/۶۴	۱/۸۱			

بحث و نتیجه گیری

اینترنت و احساس جهان‌وطنی

بر اساس نتایج این پژوهش اختلاف معنی داری بین کاربران و غیرکاربران اینترنت در مورد احساس تعلق به ملل و جوامع دیگر وجود نداشته است، یعنی با افزایش یا کاهش میزان استفاده از اینترنت، میزان احساس تعلق افزایش یا کاهش نمی‌یابد. دلایل رد فرضیه مورد نظر این است که با توجه به سطح تحصیلی دانشجویان و قرار

داشتن در معرض رسانه‌های مختلف از قبیل تلویزیون، رادیو، مطبوعات و محصولات فرهنگی دیگر ملل همانند فیلم، کتاب، نشریات و برنامه‌های گسترده ماهواره‌ها، احساس جهان‌وطنی و تعلق به جهانی مشترک را در بین دانشجویان ایجاد خواهد نمود. چنانکه تامپسون در نظریه ارتباطی خویش آورده است که گسترش و پیشرفت رسانه‌های ارتباطی با تغییر درک مردم از مکان و گذشته‌شان، روی حس تعلق افراد تأثیر می‌گذارد. به طوری که افراد احساس می‌کنند به گروه‌ها و جوامعی تعلق دارند که بخشی از آنها توسط رسانه‌ها شکل گرفته است.

وی همچنین معتقد است بیشتر رسانه‌های اطلاعاتی و ارتباطی به آگاهی روزافزونی نسبت به وابستگی‌های متقابل میان افراد بشر دامن خواهند زد و نوعی احساس مسئولیت را نسبت به دنیایی که متعلق به همه بشریت و محل زندگی و میراث تمام انسان‌ها، پرورش خواهند داد. پس این نتیجه تأییدی است بر نظریه تامپسون و دیگر اندیشمندان همچون مک‌لوهان، جیمز لال، لرنر و گیدنز که رسانه‌ها را در شکل‌گیری نگرش افراد مؤثر می‌داند.

اینترنت و نسی‌نگری هنجاری

نتیجه تحقیق حاضر نشان داد که بین کاربران و غیر کاربران در میزان نسی‌نگری هنجاری تفاوت وجود دارد و کسانی که بیشتر از اینترنت استفاده نموده‌اند، نسبت به آنهایی که استفاده نموده‌اند، نسی‌نگرتر بودند که این نتایج منطبق با نظریات جیمز لال و مک‌لوهان و نظریه دانیل لرنر در مورد اثرات رسانه‌ها است، به این معنی که دانشجویان که بیشتر از اینترنت استفاده نموده‌اند، دیدگاهی نسی‌گراتر نسبت به هنجارهای اجتماعی دارند و در پذیرش هنجارهای دیگر ملل بازتر عمل می‌نمایند. در این مورد می‌توان به نظریه لرنر اشاره داشت که انسان با قرار گرفتن در معرض رسانه‌ها بازتر، فراگیرتر و نامحدودتر شده و کمتر تحت تأثیر فشار سنت قرار می‌گیرد و در برابر آزمایشها و جستجو برای امکانات تازه و پذیرش شیوه‌های جدید زندگی بازتر می‌شود. انسان به نحو روزافزونی قادر به دیدن خویش در جایی دیگر می‌شود. او برای توصیف توانایی تصور خود در جایی دیگر - که با استفاده از رسانه‌ها میسر می‌شود - واژه «همدلی» را به کار می‌برد. و این توانایی را به عنوان ویژگی اصلی زندگی اجتماعی مدرن به شمار می‌آورد. با ایجاد همدلی، انسان فراگیرتر، مشتاق‌تر و بازتر می‌شود. انسان همدل می‌تواند دنیایی فراتر از محل سکونت خود خیال کند. (به نقل از تامپسون، ۱۳۷۹: ۲۶۷).

به علاوه در همین مورد می‌توان به نظریه مک‌لوهان اشاره کرد. وی عقیده دارد که «رسانه‌ها بر شکل‌های جامعه‌پذیری افراد مؤثرند و به شیوه فعالیت و روابط انسانها شکل می‌دهند و درجات آن را تعیین می‌کنند» (کازنو، ۱۳۶۴: ۳۷). همچنین او می‌گوید که «تحت تأثیر وسایل ارتباطی الکترونیکی، احساس زندگی اجتماعی زیرورو شده و تمامی مظاهر فرهنگ انسانی در حال دگرگونی است و در نتیجه تأثیر این وسایل ارتباطی، جهان سرانجام به یک دهکده جهانی مبدل خواهد شد» (معمتمدزاد، ۱۳۷۹: ۱۸). بنابراین یافته‌های ما در راستای نظریه اندیشمندان فوق بوده و تأیید بر این نظریه‌ها می‌باشد.

استفاده از اینترنت و جنسیت

در میزان استفاده از اینترنت در بین زنان و مردان نمونه مورد مطالعه تفاوتی نبوده است.

استفاده از اینترنت و مقطع تحصیلی

در میزان استفاده از اینترنت در بین دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری تفاوت وجود داشته است. خانم ستوده در تحقیق خود در ارزیابی استفاده از اطلاعات الکترونیکی با تأکید بر دیسک نوری و شبکه اینترنت در سال ۱۳۷۷ به این نتیجه دست یافت که در میزان استفاده از این منابع، درجه علمی مؤثر است. نتیجه حاضر، نتیجه تحقیق ایشان را تأیید کرده و نشان می‌دهد که مقطع علمی دانشجویان بر میزان استفاده از اینترنت مؤثر است.

فهرست منابع و مآخذ

- تامپسون، جان، ب. (۱۳۷۹): رسانه‌ها و نوگرایی، ترجمه علی ایثاری کسمایی، تهران: انتشارات مؤسسه ایران.
- داوس، دی. ای. (۱۳۷۶): پیمایش در نظریه‌های اجتماعی، ترجمه هوشنگ نایی، تهران: نشر نی.
- رجایی، فرهنگ (۱۳۸۰): پدیده جهانی شدن، ترجمه عبدالحسین آذرنگ، تهران: انتشارات آگاه.
- ریتزر، جورج (۱۳۷۴): نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی.
- ساروخانی، باقر (۱۳۷۰): در آمدی بر دایرة المعارف علوم اجتماعی، تهران: انتشارات مؤسسه کیهان
- سیگل، سیدنی (۱۳۷۲): آمار غیر پارامتریک برای علوم رفتاری، ترجمه یوسف کریمی، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- فرنه، ژرژ (۱۳۷۹): تکنولوژی اطلاعات، گردآوری و ترجمه علیرضا طبیب، تهران: نشر سفیر.
- کازنو، ژان (۱۳۵۲): جامعه‌شناسی رادیو و تلویزیون، ترجمه جمشید ارجمند، تهران: انتشارات رادیو و تلویزیون ملی ایران.

- کازنو، ژان (۱۳۶۴): *قدوت تلویزیون*، ترجمه علی اسدئی، تهران: مؤسسه انتشارات امیرکبیر.
۱۰. کاستلز، مانوئل (۱۳۸۰): *عصر اطلاعات، اقتصاد، جامعه و فرهنگ*، ترجمه احد علیخان، افشین خاکباز، حسن چاوشیان، تهران، طرح نو.
- کرایب، یان (۱۳۷۸): *نظریه‌های اجتماعی از ویر تا هابرماس*، ترجمه عباس مخبر، تهران، آگاه.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۴): *جامعه‌شناسی*، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.
- لال، جیمز (۱۳۷۹): *رسانه‌ها، ارتباطات، فرهنگ؛ رهیافتی جهانی*، ترجمه مجید نکودست، تهران، انتشارات مؤسسه ایران.
- محسنی، منوچهر (۱۳۸۰): *جامعه‌شناسی جامعه اطلاعاتی*، تهران، نشر دیدار.
- معمدنژاد، کاظم (۱۳۷۹): *وسایل ارتباط جمعی*، تهران، دانشگاه علامه طباطبایی.
- نحاس، جرج (۱۳۷۹): *جهانی‌شدن، انسان‌شناسی و آزادی در تربیت*، ترجمه طاهره اختری، مجموعه مقالات *بازتاب اندیشه در مطبوعات ایران*، شش ماهه اول.
- وستر، فرانک (۱۳۸۰): *نظریه‌های جامعه اطلاعاتی*، ترجمه اسماعیل قدیمی، تهران: قصیده‌سرا.

Frene Georges(1996): Frene "Information Technology" in *World science Repot* pp.269-280

DiMaggio, Paul, Hargittai, Eszter, Neuman, W. Russell & Robinson, John (2001): *SOCIAL IMPLICATIONS OF THE INTERNET*. Annu, Rev. Social. 2001.27, PP.307-36

مشخصات مؤلفین

حسین گدازگر، دارای دکترای جامعه‌شناسی فرهنگ از انگلستان و عضو هیأت علمی دانشگاه تبریز است. علائق پژوهشی او در زمینه جامعه‌شناسی فرهنگ و جامعه‌شناسی دین است.

آدرس: گروه علوم اجتماعی دانشکده علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه تبریز.

Email: godazgar@yahoo.com

علی‌میراد موسی‌پور، کارشناس ارشد پژوهشگری علوم اجتماعی از دانشگاه تبریز و مدرس مراکز تربیت معلم است. علائق پژوهشی او در زمینه جامعه‌شناسی ارتباطات است.

آدرس: تبریز، پژوهشکده کاربردی تعلیم و تربیت آذربایجان شرقی

Email: mosapuor@yahoo.com